

Twee van de gebrandschilderde glaasjes uit het begin van de zeventiende eeuw, die nog steeds in hetzelfde venster zitten. Deze zeldzame vondst is nu in Groningen gedaan

Glas in lood in Groningen

Kwetsbare leeuwen en adelaars

In het oude stadshart van Groningen is een unieke vondst gedaan. Het glas in een raam van vier eeuwen oud blijkt gebrandschilderd te zijn. Er staan wapenschilden met bloemen, adelaars en leeuwen op. Hoe behoud je dit cultuurhistorisch waardevolle, maar uiterst kwetsbare kruisvenster met glas in lood? JANNEKE VAN DER STOK

Wie in Groningen gaat stappen kan in de Stadsgarderobe in de Poelestraat 's nachts zijn jas en tas opbergen. Tijdens de verbouwing van dit rijksmonument in het centrum eerder dit jaar haalde de aannemer boven een voorzetwand weg.

En toen kwam er een kruisvenster uit het begin van de zeventiende eeuw tevoorschijn, inclusief glas in lood. Dat gaf heel wat reuring. En toch, helemaal als een verrassing kwam het niet. In de jaren negentig van de vorige eeuw is het kruisvenster op de eerste verdieping al opgemeten en getekend, maar

de onderzoekers konden destijds niet alles van het gebouw goed zien. Wel ontdekten ze dat het huis, dat al honderden jaren ouder is, in het begin van de zeventiende eeuw ingrijpend aangepast is. Waarschijnlijk is toen ook het kruisvenster gemaakt, waarvan de twee bovenlichten met glas in lood

gevuld zijn. Zo kwam er toch daglicht in het huis als de open onderste helft van het raam bij koud weer met houten luiken gesloten was. Tijdens een latere verbouwing is het venster aan de buitenkant met baksteen dichtgemetseld, met het glas in lood er gewoon nog in. Nog weer later is de voorzetwand er aan de

Er zijn stukken glas gebroken, die nu naar beneden dreigen te vallen

binnenkant voorgezet. Het gaat hier om een cultuurhistorisch waardevol maar kwetsbaar raam dat je niet elke dag tegenkomt. Daarom heeft de gemeente Groningen een team met verschillende specialisten bijeengeroepen om te bepalen welke opties er zijn om het geheel te behouden. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed maakt onderdeel van dat team uit.

Extra bijzonder

Het is zeldzaam dat een niet-gerestaureerd venster met glas in lood na vier eeuwen nog steeds op de originele plek in een gebouw zit. Wat het nu extra bijzonder maakt, is dat het voor het eerst duidelijk is dat sommige glasstukken beschilderd zijn. Op beide glas-in-loodpanelen is een gebrandschilderde voorstelling aanwezig, in de vorm van wapenschilden. Dit is niet eerder waargenomen, omdat er geen daglicht meer door het raam valt. Ook is het glas met een bruine aanslag bedekt. Alleen als je een heel smalle lamp tussen de bakstenen en het glas plaatst, zijn de schilderijen met enige moeite te zien. Bij het dichtmetselen zijn sommige stukken glas

gebroken, die nu naar beneden dreigen te vallen. Ook is het lood toen op een aantal plekken vervormd en is er mortel op het glas terechtgekomen. Tegelijkertijd hebben die extra bakstenen ervoor gezorgd dat het zandstenen venster niet verzakt is en het glas in lood niet aan weer en wind is blootgesteld. De ijzeren bindroedes die de panelen stevigheid geven, zijn door de tand des tijds aangetast. En het glas zelf is maar een millimeter dik, bruin van de aanslag dus en de brandschilderingen zijn deels beschadigd.

Keuzes

Een van de eerste stappen in het proces om het venster met het glas te behouden is het goed documenteren van de huidige situatie. Daarvoor werkt onder andere een aantal glazeniers samen, ieder met zijn eigen expertise. Er worden foto's gemaakt, maten genomen en glassamenstellingen achterhaald. Daarna zijn er veel keuzes die gemaakt moeten worden. Alles wat je doet, zal iets veranderen. Idealiter grijp je zo weinig mogelijk in, maar kan dat hier ook? Op het glas is te zien dat er wapens met bloemen, adelaars en leeuwen zijn geschilderd. Maar het is niet duidelijk wat ze precies betekenen en van welke families deze wapenschilden zijn.

Als de bruine aanslag van het glas verwijderd wordt, zouden de kleuren en lijnen beter zichtbaar zijn. Dat kan helpen bij het onderzoek naar de betekenis. Toch brengt dat reinigen een groot risico met zich mee. Het vuil vormt nu namelijk een soort beschermingslaagje. En het glas is zo dun dat het makkelijk breekt. Bovendien kan de achterkant van de glas-in-loodpanelen niet zomaar gereinigd worden, omdat de bakstenen gedeeltelijk tegen het glas aan gemetseld zijn. Om de panelen schoon te kunnen maken zouden ze dan uit de sponning gehaald moeten worden. Daarbij is er een groot risico op schade aan zowel het lood als het glas. En, misschien nog wel belangrijker, de originele situatie

gaat dan ook verloren. Daarom lijkt het uithalen van de panelen een onrealistische optie.

Laten zitten

Na een zorgvuldige afweging blijkt dus dat het complete venster waarschijnlijk het beste behouden kan worden door zo weinig mogelijk te doen en het te laten zitten zoals het zit. Alleen de glasstukken die naar beneden dreigen te zakken kunnen gefixeerd worden. Beneden blijft het rijksmonument Stadsgarderobe en de eerste verdieping en daarboven blijven bewoond. Er komt opnieuw een voorzetwand voor de muur waar het venster in zit. Toch zal het waarschijnlijk niet hetzelfde worden als hiervoor. De eigenaar wil het bijzondere venster graag kunnen blijven zien. Dat kan als er een transparante bescherming voor komt. Maar ook dat brengt risico's met zich mee. Het binnenklimaat kan door de bewoning af en toe relatief vochtig zijn. Als er waterdruppeltjes op het glas in lood blijven staan kunnen die het glas en de brandschilderingen onomkeerbaar aantasten.

Normaal gesproken kan vocht op vensterglas verdwijnen doordat het langs minimaal een van de twee kanten van het paneel tocht. Er bevindt zich zowel dat metselwerk voor het raam, als nu ook een nieuw gebouw, dat tegen de achtergevel is gezet. Daardoor komt er geen regen meer tegenaan, maar kan het ook niet langs het glas tochten. Daarom is het belangrijk om aan de voorkant een constructie te maken waarbij eventueel vocht weg kan. Als laatste is het essentieel om goed in de gaten te blijven houden of er iets aan het eeuwenoude venster verandert. Zo kan er op tijd worden ingegrepen als dat toch nodig blijkt. ■

Janneke van der Stok, specialist bouwmaterialen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, denkt mee over het behoud van dit kruisvenster, j.van.der.stok@cultureelerfgoed.nl.

FOTO GEMEENTE GRONINGEN, TACO TEL

De voorgevel van het huis. Op de eerste verdieping, achterin, is het raam aangetroffen

Specialisten bestuderen de overgebleven glaasjes uit het rijksmonumentale kruisvenster

FOTO GEMEENTE GRONINGEN, ROGIER KRUISMAN